

přinesl mnoho podnětů pro další zkoumání školních skupin.

Závěrečný projev zástupce KV KSČ Ostrava doc. A. Dvořáka CSc. vyslovil pozitivní hodnocení jednání sociologického semináře i ocenění toho, že se vážně přistupuje k plnění usnesení pléna ÚV KSČ o zlepšení situace v našem školství.

Miluše Kubičková

Max Kaplan, Leisure in America: a Social Inquiry,

New York 1960, str. 350

Práce amerického autora M. Kaplana patří k nejvýznamnějším příspěvkům k problematice, která je v anglické literatuře shrnována pod pojmem „leisure“, ve Francii „loisir“ a u nás se začíná rozvíjet v rámci speciální sociologické disciplíny — sociologie volného času. Je to práce, kterou cituje a uvádí u nás více známý francouzský autor J. Dumazedier. Kniha je poměrně značně rozčleněna, je rozvržena do dvaadvaceti samostatných kapitol, v nichž je zkoumán problém volného času ze všech různých stran a pohledů. Je třeba říci, že tento všestranný pohled je někdy až na závadu jasnosti a přesnosti celé studie, a že v určitém smyslu by soustředění na několik základních problémů bylo asi účelnější. Autor si klade za úkol vysledovat vůbec smysl pojmu „leisure“, zkoumá hlavní vývojové trendy a způsoby využití volného času, a faktory, jež v USA působí na tyto trendy. Všímá si toho, jak je volný čas strukturován, jaké jsou vzorce jeho využití v čase i v jednotlivých skupinách. Zajímavé jsou jeho počáteční úvahy, v nichž se distancuje od některých svých kolegů — sociologů, kterým vytýká, že nevědomky obhajují hodnoty již mrtvé aristokracie a feudálního způsobu života. Vyhlašuje větší respekt k masám a na rozdíl od mnohých sociologů, jimž přiznává virtuozitu v kvantitativních metodách, si cení více smyslu pro historii. V rámci těchto zásad chce Kaplan podat široký přehled vzájemné souvislosti mezi problematikou „leisure“ a ostatními oblastmi společenského života, přičemž chápe problematiku volného času a jeho využití především jako fenomén kultury. Po těchto některých zásadních úvahách nadhazuje pak Kaplan celou sérii otázek, které vyvstávají v souvislosti s „věkem volného času“. Jaký je vliv rostoucího volného času a jeho způsobu využití na rodinu, práci, na sociální stratifikaci, na hospodářství, na citový život lidí, na náboženství, jak působí na svět hodnot, jak ovlivňuje pozice a role člověka? Jak mnoho a na co se vydávají peníze v rámci volného času, proč si lidé volí ten či onen způsob využití volného času? Zkoumání těchto otázek a odpovědi na něm nám může poskytnout prvky pro diagnózu celé kultury. Autor se brání dát nějakou lehkou a lacinou definici pojmu „leisure“, protože tato problematika

zahrnuje širokou variabilitu činností a postojů.

Protože práce je velmi detailně rozčleněna, není možno sledovat jednotlivé a velmi různorodé aspekty autorova pohledu na problematiku. Všímneme si proto jen některých problémů, které jsou podle mého názoru závažné nebo podnětné. Zajímavý je již metodologický přístup autora k problematice. Ukazuje na dva možné různé přístupy. Jeden, který autor v podstatě odmítá, spočívá v tom, že se vychází z toho, co lidé říkají nebo myslí pod tímto pojmem; podle druhého je možné hledat a formulovat všeobecný obraz nebo ideální pojem problému. Tim je podle mínění autora možno se vyhnout zúženému pojetí nějakého určitého typu subjektivní interpretace. Současně jakýsi ideální model nebo konstrukce problému dovoluje zachytit jak subjektivní percepci, tak i objektivní analýzu. Závislost na ideálních typech Maxe Webera je více než zřejmá. Je však poučné, jak v zemi, kde donedávna převládala empirická, popisná a faktografická orientace sociologie, řada autorů hledá hlubší pojmový přístup k sociologické problematice komplexního charakteru. Přitom Kaplan zcela samozřejmě používá různých materiálů, statistických údajů a tabulek, je však proti redukci složité problematiky na statistický průměr nebo na zkoumání jen subjektivní interpretace. V rámci své koncepce všeobecného ideálního modelu „leisure“ vytýčuje autor šest podstatných prvků tohoto problému, které chce zkoumat: Volný čas jako antiteze k práci jako ekonomické funkci, jako příjemná očekávání a vzpomínky, jako minimum nedobrovolných povinností vyplývajících ze sociálních rolí, jako psychologické vnímání svobody, těsný vztah ke kulturním hodnotám, zahrnutí celé řady nedůsledností a bezvýznamností „leisure“ vůči vážnosti a důležitosti ve sféře práce, a nakonec často, ale ne vždy nutné jako aktivita charakterizovaná prvky hry.

Kaplan zdůrazňuje, že činnost ve volném čase může také znamenat námahu, vynakládání energie, ale to je dobrovolná činnost mimo ekonomický systém. Činnost ve volném čase zahrnuje také povinnosti a závazky, jsou však dobrovolně zvolené. Za volný čas se ovšem nedá považovat volno v rámci nezaměstnanosti, nemoci, uvěznění. Současně autor vystupuje proti redukci volného času jen na funkci zábavy, rekreace; kdyby byl volný čas totožný s rekreací, neměl by žádný jiný význam než jako doplněk k práci. Podstata volného času a činnosti v tomto čase směřuje podle autora pryč od práce, volný čas je stále více cílem a práce je prostředkem.

Z dalších úvah autorových je pro nás zajímavá část, kde ukazuje na význam a problémy dřívějšího odchodu z pracovní činnosti, zvláště v souvislosti se „zbytečností“ starých lidí. Z činnosti v oblasti výroby odcházejí, se změnami ve funkcích rodiny není pro ně místo a uplatnění ani v rodině. V souvislosti s pokračující automatizací poroste počet těchto lidí, kteří nedobrovolně